

การแก้ปัญหาสังคมตามแนวพุทธวิธี

พระครูปลัดจิตติชัย จิตติชโย,ดร.¹

บทนำ

ปัญหาสังคม หมายถึง สภาวะการณ์ที่มีผลกระทบต่อคนจำนวนมากในสังคมและเห็นว่าควรร่วมกันแก้ปัญหาให้ดีขึ้น ยังรวมไปถึงกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีระเบียบ กฎเกณฑ์ และความเชื่อถือที่สำคัญๆ ร่วมกัน ตลอดจนมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกันเอง และระหว่างบุคคลกับกลุ่มสังคม จากการศึกษาสาเหตุของปัญหาสังคมของนักสังคมวิทยาหลายท่านปรากฏว่าผู้ศึกษาได้เสนอสาเหตุปัญหาสังคมไว้คล้าย ๆ กัน ซึ่งพอสรุปสาเหตุใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

- การเปลี่ยนแปลงทางสังคม
- ความไม่เป็นระเบียบของสังคม
- พฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม
- การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change)

ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามความเห็นของ Davis เขากล่าวว่า หมายถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดในการจัดระเบียบโครงสร้างหน้าที่ของสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคม คือ ในกลุ่มหรือองค์การทางสังคมแต่ละกลุ่ม องค์การทางสังคมหรือโครงสร้างของสังคมเหล่านั้น คือ เปลี่ยนแปลงจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปจนถึงความสัมพันธ์ในกลุ่มทั้งสังคมเลยทีเดียว ดังนั้น ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่จะก่อให้เกิดปัญหาที่สำคัญดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง
2. การเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปเป็นสังคมอุตสาหกรรม
3. การเพิ่มประชากร
4. การอพยพ
5. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี
6. การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว ย่อมก่อให้เกิดปัญหา
7. การเปลี่ยนบรรทัดฐานของสังคม

ความไม่เป็นระเบียบของสังคมกับปัญหาสังคม

ความไม่เป็นระเบียบของสังคม หมายถึง ภาวะที่สังคมหรือสถาบันพื้นฐานทางสังคม ไม่สามารถจะควบคุมสมาชิกของสังคมให้ปฏิบัติตามระเบียบ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่สำคัญมี 5 ประการด้วยกันคือ

---

¹ อาจารย์ประจำ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา (น.ธ.เอก, ปวค., ศน.บ., ศศ.ม., Ph.D.)

1. ความล้มเหลวของกลุ่มจารีตประเพณีหรือสถาบันพื้นฐาน
2. ผลประโยชน์ของกลุ่มชนขัดกัน
3. หน้าที่ตามสถานภาพและบทบาทที่ขัดแย้งกัน
4. ความผิดพลาดในการอบรมให้เรียนรู้ระเบียบแผนของสังคม สถาบันหรือหน้าที่

ความขัดแย้งระหว่างกฎเกณฑ์กับความมุ่งหวัง กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดไว้ ให้ประชาชนในสังคมปฏิบัติตาม²

สาเหตุของปัญหาสังคม

1. เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การเปลี่ยนเป็นสังคมเมือง การเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม การเป็นค่านิยมใหม่ ๆ ทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้น
2. เกิดจากสมาชิกในสังคมบางกลุ่มไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่สังคมวางไว้ เช่น เกิดความขัดแย้งระหว่างกฎเกณฑ์กับความมุ่งหมาย เกิดความล้มเหลวของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม หรือสมาชิกบางกลุ่มที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคม ทำให้เกิดการขาดระเบียบและเป็นปัญหาทางสังคมขึ้น
3. เกิดจากการที่กลุ่มสังคมต่าง ๆ มีความคิดเห็นความต้องการ และผลประโยชน์ขัดกัน ไม่ยอมร่วมมือแก้ไขปัญหาของสังคม เช่น การเอาเปรียบลูกจ้าง เป็นต้น

ลักษณะของปัญหาสังคม

ดุจฤดี คงสุวรรณ ได้กล่าวถึง ลักษณะของสังคมไทย ในบทความเรื่อง พัฒนาการสังคมไทย³ จากความหมายข้างต้นนั้น พอสรุปลักษณะปัญหาสังคมได้ดังนี้ คือ

1. เป็นสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อบุคคลจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีจำนวนมากพอสมควร ตัวอย่าง เช่น ในกรณีที่วัยรุ่นช้อมดนตรีเป็นประจำทุกวัน ถ้าการช้อมดนตรีนั้นกระทำในห้องที่มีดัด ไม่มีเสียงดังออกนอกห้อง ปัญหาสังคมยังไม่เกิด แต่ถ้าการช้อมดนตรีนั้นกระทำกลางแจ้งในเวลากลางคืน โดยใช้เครื่องเสียงที่ดังมาก และช้อมกันเป็นประจำทุกคืน จนตึกกระทิงชาวบ้านเกิดความรำคาญนอนไม่หลับ เด็กเล็กๆต้องผวาตื่นด้วยความกลัวเสียงที่ดังชาวบ้านทนไม่ได้มีการร้องเรียนและวิพากษ์วิจารณ์ หรือบอกผู้ปกครองของวัยรุ่นดังกล่าว ดังนี้ถือได้ว่า ปัญหาสังคม” เกิดขึ้นแล้ว
2. เป็นสถานการณ์ที่ไม่พึงปรารถนา ในบางสถานการณ์นั้น การใช้แรงงานเด็กและสตรีสามารถยอมรับได้ก็ถือว่ายังไม่เกิดปัญหาสังคม แต่ถ้าคนจำนวนมากของสังคมพิจารณาเห็นว่าการใช้สตรีที่ตั้งครรภ์ทำงานหนัก เช่น ให้ออกของหนักเกินไป หรือแม้สตรีมีครรภ์จะขออนุญาตลาไปพบหมอก็ถูกหักเงินเดือน หรือเมื่อเวลาคลอดก็ถูกหักเงินเดือนจึงมีการทักท้วงขึ้นมา หรือมีการประท้วง หรือเรียกร้องให้ยกเลิกการกระทำดังกล่าวของโรงงานทุกแห่ง ดังนั้นการใช้แรงงานสตรีในลักษณะดังกล่าวก็กลายเป็น “ปัญหาสังคม”

² <http://blog.eduzones.com/cazii/83650>, วันที่ 26 กันยายน 2555

³ http://www.baanjomyut.com/library_2/development_of_society/24.html วันที่ 25 กันยายน

3. เป็นความรู้สึกว่าควรมีการแก้ไขปรับปรุงกระทำการให้ถูกต้อง ในสมัยโบราณนั้น การที่ราษฎรประสบภาวะฝนแล้งหรือน้ำท่วมในบางปีทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารได้รับความเสียหาย มักถือเป็นเรื่องของธรรมชาติไม่มีใครแก้ไขได้ แต่เมื่อมนุษย์สามารถใช้สติปัญญาของตนเองแก้ไขปรับปรุงหรือควบคุมปัญหาเหล่านั้นได้ เรื่องดินฟ้าอากาศจึงกลายเป็นปัญหาสังคม เพราะการป้องกันอุทกภัยด้วยการสร้างเขื่อน ก็เกิดปัญหาว่าจะสร้างที่ไหน ควรสร้างหรือไม่ควรสร้าง หรือสร้างแล้วใครได้ประโยชน์ ใครเสียประโยชน์ มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง จึงกลายเป็นปัญหาสังคม

4. เป็นการกระทำร่วมกันทางสังคม เป็นสถานการณ์ที่คนส่วนใหญ่ในสังคม มีความเกี่ยวข้องกันโดยการแสดงความคิดเห็นและมีการเสนอแนะวิธีการแก้ไขสถานการณ์นั้นๆ ให้ดีขึ้น เช่น ปิมน้ำมันมีการโกงปริมาณน้ำมัน แต่นี้ยังไม่อาจเรียกว่าปัญหาสังคม เพราะรัฐมีหน้าที่ควบคุมดูแลอยู่แล้ว แต่ถ้ามีคนส่วนใหญ่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น นำเรื่องนี้ไปวิพากษ์วิจารณ์ทางวิทยุกระจายเสียง เผยแพร่ในรายการโทรทัศน์หรือเขียนวิพากษ์วิจารณ์ในสื่อมวลชนต่างๆ ว่าปัญหานี้ประชาชนเดือดร้อนต้องได้รับการแก้ไขโดยด่วนก็กลายเป็น “ปัญหาสังคม”

หลักธรรม

หลักธรรมข้อนี้ใช้เพื่อพัฒนาสังคม หรือช่วยสงเคราะห์คนในชุมชน องค์กร ประเทศชาติ หากไม่มีการเกื้อกูลเกื้อกันและกันประเทศชาติย่อมวุ่นวายไม่มีที่สิ้นสุดเพราะคนมีความลำบากในการแสวงหาปัจจัยพื้นฐานของชีวิต ขอนำเสนอ หลักแห่งสังคหวัตถุ ๔ ดังนี้

หลักสังคหวัตถุ ก็คือหลักแห่งการสงเคราะห์เกื้อกูลกันในสังคมชุมชน ที่มีคนต่างระดับกันไม่ว่าจะเป็นด้านฐานะ ความเป็นอยู่ รูปแบบการดำเนินชีวิต ในสังคมหนึ่งย่อมจะต้องมีความบกพร่องและมีส่วนเกินทางด้านทรัพย์สินและเครื่องดำเนินชีวิตอยู่ไม่มากก็น้อย ดังนี้

1. ทาน การแบ่งปัน ธรรมะข้อนี้เป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่จะมีการเอื้ออาทรต่อกัน คือการหยิбыยื่นให้แก่กันและกัน ซึ่งการหยิбыยื่นให้กันและกันนั้นอยู่ที่ใจที่จะเสียสละออกไปมากกว่าการถูกบังคับด้วยระบอบทางการเมือง ดังนั้นจะเห็นว่าความละเอียดอ่อนในเรื่องนี้มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน คือ

ระบอบธรรมราชาธิปไตย มองทานหรือการให้แบ่งปันเป็นเรื่อง ปัจเจกชนที่มองดูที่ใจหรือการเอื้ออาทรต่อกันเป็นหลัก ระบอบประชาธิปไตย มองทานที่การเฉลี่ยผลประโยชน์ทางด้านภาษีที่เก็บได้ในแต่ละปี ระบอบสังคมนิยม มองทานที่การบังคับใช้ทางกฎหมาย หรือการยึดจากปัจเจกชนมาเป็นของรัฐหรือส่วนรวม (ระบบคอมมิวนิสต์) เป็นต้น

2. ปิยวาจา การพูดด้วยคำอันเป็นที่รัก ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การสื่อสารกันในระดับต่าง ๆ เพื่อมีความเข้าใจร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว เพราะการอยู่ร่วมกันในสังคมหากไม่มีปิยวาจาที่มีองค์ประกอบเหล่านี้คือ ไม่พูดเท็จ - ไม่พูดส่อเสียด - ไม่พูดคำหยาบ - ไม่พูดเพื่อเจ้อต่อกัน สังคมนั้นก็จะไม่มีความหวาดระแวงต่อกัน เป็นต้น

3. อตถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การดำรงตนให้มีประโยชน์ต่อผู้อื่น หรือสังคม ดังสุภาษิตไทยว่า อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูตาย บั้นวัวบั้นควายให้ลูกท่านเล่น อย่างนี้เป็นต้น เป็นน้ำใจเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ผู้อยู่ร่วมกันจะพึงกระทำต่อกัน

4. **สมานัตตา** การทำตนให้เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ธรรมะข้อนี้มุ่งไปที่การประพฤติตนเองที่วางตัวตนให้เสมอต้นเสมอปลาย หรือการเป็นผู้ประสานงานที่ดีต่อสังคมชุมชนองค์กรที่ตัวเองสังกัดอยู่ ไม่เป็นคนยุยงทำให้คนในสังคมแตกแยกกัน⁴ ในประเด็นเรื่องหลักธรรมทางศาสนา เพื่อการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาสังคมนี้ จากการสัมมนาในโครงการสัมมนาเรื่อง **"ศาสนธรรมนำการพัฒนาแก้ปัญหาสังคม"** ได้สรุปไว้อย่างน่าสนใจ คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 ได้กำหนดสภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ ในอีก 20 ปี

ข้างหน้าไว้อย่างแน่ชัด ได้แก่ สังคมที่เข้มแข็ง และมีคุณภาพใน 3 ด้าน คือ⁵

1. **สังคมคุณภาพ** ที่ยึดหลักหลักความสมดุล ความพอดี โดยสร้างคนดี ระบบดี ให้เป็นคนดี คนเก่ง พร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกสาธารณะและพึ่งตนเองได้ ให้ระบบเป็นระบบที่โปร่งใส มีประสิทธิภาพตรวจสอบได้

2. **สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้** ที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถคิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล มีความริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันโลกเพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงสังคมทุนทางปัญญารักษาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. **สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน** ที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของเอกลักษณ์ สังคมที่รู้จักสามัคคี มีจารีตประเพณีที่ดีงาม มีความเอื้ออาทร มีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง ตลอดจนเครือข่ายชุมชนทั่วประเทศ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 73 ได้บัญญัติว่า **"รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งการสนับสนุน การนำหลักธรรมของศาสนามาใช้ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต"**

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาไว้ ดังนี้ **"การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข"**

ในปัจจุบันปัญหาสังคมได้เพิ่มมากขึ้นและรุนแรงยิ่งขึ้น อาทิ ปัญหา ความยากจน ปัญหาครอบครัว ปัญหาเยาวชน ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาการทุจริต ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านศีลธรรม และค่านิยม รัฐบาลปัจจุบันได้ประกาศการทำสงครามกับปัญหา 3 ด้าน ซึ่งเป็นเสมือนเชื้อโรคที่ทำให้สังคมชาติภูมิคุ้มกัน สงครามกับปัญหา 3 ด้าน ได้แก่ สงครามกับปัญหาความยากจน สงครามกับปัญหา ยาเสพติด และสงครามกับปัญหา การทุจริตคอร์รัปชัน

⁴ <http://www.gotoknow.org/blogs/posts/438655>, วันที่ 25 กันยายน 2555

⁵ โครงการสัมมนาเรื่อง **"ศาสนธรรมนำการพัฒนาแก้ปัญหาสังคม"** เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประจำปี 2545 งานสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประจำปี 2545 (วันที่ 2-8 ธันวาคม 2545)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาท เกี่ยวกับปัญหายุ่งยากในสังคมแก่การสัมมนาผู้นำศาสนา ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2525 มีข้อความ ดังนี้

"ปัญหายุ่งยากในสังคมทุกวันนี้เกิดจากเหตุหลายอย่าง แต่เหตุที่สำคัญที่ก่อปัญหาให้มากที่สุดคือ ความขาดหรือบกพร่องในความเป็นระเบียบและความสะอาดมั่นคงในความประพฤติและความคิดจิตใจของบุคคลองค์การ ศาสนาทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายและภารกิจในการขัดเกลาความประพฤติและจิตใจ ให้บุคคลถึงพร้อมด้วยคุณธรรมตามหลักศาสนาอยู่แล้ว จึงน่าจะทำหน้าที่แก้ปัญหาสังคมได้ดี โดยไม่ยากลำบาก ในการนี้ทุกฝ่ายควรจะได้ร่วมมือกันและส่งเสริมกันอย่างจริงจัง โดยประสานสอดคล้องและควรมีหลักมีแผนการที่แน่นอนเหมาะสมในการสั่งสอนเผยแพร่ธรรม สำคัญที่สุด ควรจะได้พยายามปลูกฝังความเชื่อความเลื่อมใสในคุณธรรมความดีให้เกิดขึ้นด้วยการประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้คนทั้งหลายได้เห็นประโยชน์และความดีจากแบบแผนการปฏิบัติและการอธิบายแนะนำที่ประกอบด้วยความเมตตากรุณา และควรระมัดระวังอย่างที่สุด ที่จะไม่ประกาศสั่งสอนโดยวิธีการที่จะก่อให้เกิดความคิดโต้แย้ง หรือต่อต้านขึ้นในตัวผู้ฟัง เพราะการกระทำดังนั้นจะไม่ช่วยให้บังเกิดผลดีขึ้นได้เลย"